

1989 SONRASI POLONYA'DA KATOLİK KİLİSESİ'NİN ROLÜ***Hakan TAŞDEMİR** - Ozan TELLİOĞLU*******Öz**

Polonya Katolik Kilisesi, 1944 yılından komünizmin yıkılmasına kadar olan süreçte komünist hükümete karşı ana karşıt güç olarak sivil toplumun ayakta kalmasını sağlaması ve Polonyalıların sahip olduğu koyu Katolik kimliğin verdiği ekstra güç sayesinde 1989 yılında gerçekleşen siyasi değişim sonrası ilk dönemde (1989-2004) toplum ve siyaset üzerinde etki sahibi olmayı başarmıştır. Bu dönemde kilise sahip olduğu gücü uygun ölçüde kullanmayı başaramaması nedeniyle halk arasında rahatsızlıklar oluşmaya başlamıştır. Ancak kilisenin bu etkisi ve sahip olduğu gücü hem kilisenin bazı iç dinamikleri hem de bazı dış faktörler sebebiyle özellikle 2004 yılında başlayan Avrupa Birliği entegrasyon süreci ile birlikte zayıflamaya başlamıştır. Bu çalışmada öncelikli olarak Polonya Katolik Kilisesi'nin güç sahibi olmayı başardığı 1989-2004 yılları arası dönemde toplum ve siyaset üzerinde ne şekilde etki sahibi olmayı başardığı anlatılacak olup, ikinci başlık altında 2004 yılından itibaren gücündeki zayıflamada rol oynayan iç ve dış etmenler incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: *Polonya, Katolik Kilisesi, Komünizm, Sekülerleşme, Laiklik.*

IMPACT OF THE CATHOLIC CHURCH IN POLAND AFTER 1989**Abstract**

After the political change in 1989, the Polish Catholic Church successfully influenced politics and society because it helped the civil society to survive during the period from 1944 until the time when communism fall and it gave extra advantage that Polish people had extreme Catholic identity. In this first period, some disturbances among Polish people began to build up because the church could not use its power to an appropriate extent. However, this impact and power of Catholic Church was weakened because of some internal and external dynamics especially after European Union integration process, beginning in 2004. This study explains how Polish Catholic Church managed to succeed in achieving an impact on politics and society between 1989 and 2004, during which it was a powerful institution. In addition, the internal and external factors contributing to Catholic Church's losing its power are analyzed.

Keywords: *Poland, Catholic Church, Communism, Secularization, Secularity.*

* Bu makale Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yazılan "1989 Sonrası Dönemde Polonya'da Katolik Kilisesi'nin Siyaset ve Toplum Üzerindeki Etkin Rolü" adlı tez çalışmasından faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, tasdha@gmail.com.

*** Araştırma Görevlisi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, ozantellioglu30@gmail.com

Giriş

Polonya Katolik Kilisesi, hem 1989 öncesi hem de 1989 sonrası yıllarda Polonya siyasetinin şekillenmesinde ve devleti yöneten güçler üzerinde etki sahibi olmayı kendisine öncelikli ilke olarak edinmiştir. Ancak özellikle komünizmin 1989 yılında yıkılması ile birlikte önündeki dini hayatı abluka altına alan yönetim de devrilmiş ve bu sayede siyasi değişimin yaşandığı ilk yıllar kilisenin gerçek anlamda kendisini ön planda gösterdiği bir süreç haline gelmiştir. 1989 sonrası kilisenin güç kazanmasının arkasında yatan en temel sebepler olarak, özellikle uzun süre beraber mücadele verdiği halkın desteğini arkasına almış olması ve komünist hükümetin baskısının üzerinden tamamen kalkarak, yeni yönetim tarafından destek almış olmasını saymak mümkündür. 1989 yılında komünizmin yıkılmasından, 2004 yılında Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmesine kadar olan süreçte Katolik Kilisesi maksimum derecede etki sahibi olmayı başarmış ve birçok konudaki hükümet politikalarını (kürtaj, cinsellik eğitimi, vergi muafiyetleri, Konkordat'ın imzalanması vb.) kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmeyi başarmıştır. Ancak Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmesi ve özellikle "Klasik Sekülerleşme Teorisi" nin yansımalarının kendisini Polonya'da etkili bir şekilde göstermeye başlaması ile birlikte Katolik Kilisesi'nin halk ve özellikle siyasi iktidar üzerindeki etki kapasitesi sınırlanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ve "Klasik Sekülerleşme Teorisi" nin yanında ayrıca Katolik Kilisesi'nin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak gerçekleşen bazı nedenlerden ötürü de Kilisenin etki kapasitesi gün geçtikçe düşme eğilimi göstermiştir.

Bu çalışmada Polonya'da komünizmin 1989 yılında yıkılması ile birlikte Katolik Kilisesi'nin siyaset ve toplumu etkileme becerisindeki değişimler incelenmeye çalışılacaktır. Polonya'da Katolik Kilisesi'nin etki alanı ile ilgili olarak 1989 yılından günümüze kadar olan süreç incelendiğinde sürecin yalnızca belirli bir istikamette ilerlemediği görülecektir. Bu nedenle de söz konusu süreç Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girdiği 2004 yılı kırılma noktası alınarak iki ayrı bölümde incelenecektir. 1989 ile 2004 yılları arası Katolik Kilisesi'nin gücünün zirveye ulaştığı, 2004 yılından günümüze kadar olan süreç Katolik Kilisesi'nin gücünün aşımaya başladığı süreç olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

1. 1989-2004: POLONYA KATOLİK KİLİSESİ'NİN GÜCÜNÜN ZİRVESİ

Polonya'da komünizmin yıkılarak yerini yeni demokratik düzene bıraktığı 1989 yılı Katolik Kilisesi için adeta bir dönüm noktası halini almıştır. Bu yıl itibariyle kilisenin üzerinde komünist yönetimin oluşturduğu baskılar tamamen ortadan kalkmış, yıllar boyunca sırt sırta mücadele etmiş olduğu Polonya halkı zor zamanlarda verdiği desteğine karşılık olarak kiliseye tam destek sağlamış ve özellikle Katolik dindar kesimin de vermiş olduğu destek ile kilise aktivitelerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu yıllarda Katolik Kilisesi, Polonya'nın plüralist ve demokratik bir yapıya geçmesinden sonra komünist düzenden tek ve güçlü bir yapı olarak çıkmayı başaran nadir toplumsal kurumlardan bir tanesi olması sayesinde sistemin en büyük yararlanıcılarından bir tanesi haline gelmiş (Karboński, 1994) ve sık sık Katolik değerler ile kilise çıkarlarının kanunlar dahil her türlü platformda yer alması için çaba göstermiştir. Katolik Kilisesi her ne kadar komünist hükümet

tarafından uzun bir süre boyunca elimine edilmeye çalışılsa da, komünist yöneticiler vatandaşlarının oldukça büyük bir oranının Katolik Hristiyanlığa mensup olduğu bir ülkede dini otoriteyi yok etmek için girişimde bulunmayı göze alamamış fakat kilisenin otoritesini ve gücünü zayıflatmak için elinden geleni yapmıştır. Ancak bütün çabalara rağmen kilise Polonya'daki diğer toplumsal kurumların aksine ayakta kalabilmeyi başarabilmiş ve bu da onu komünizmin yıkılmasından sonraki sürece organize halde çıkmayı başarabilen tek kurum konumuna getirmiştir.

Polonya Katolik Kilisesi'nin 1989 yılında gerçekleşen siyasi değişim sonrası etki sahibi olmayı başardığı alanları siyasal ve toplumsal yaşam olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

A. Kilise'nin Siyasal Yaşam Üzerindeki Etkisi

Polonya'da komünist sistemin yıkılması ile birlikte Katolik Kilisesi için artık normal koşullar içerisinde aktivitelerini gerçekleştirme olanağı doğmuştur. Ancak bu defa da kilise kendisini düzenin, fonksiyonların ve oyun kurallarının büyük derecede değişime uğradığı plüralist bir toplum içerisinde bulmuştur. Katolik Kilisesi, farklı bir ifade ile, değişim içerisindeki bir toplumsal düzene sahip olan ve Avrupa'ya entegre olmaya çalışan yeni bir Polonya ile karşı karşıya kalmış ve bu sebeple de sahip olduğu konumunu tekrar tanımlama gereksinimi hissetmiştir.

Kısa bir süre ikilem arasında kalan Katolik Kilisesi hiyerarşisi yeni düzen içerisinde aktif bir rol oynamayı tercih etmiş ve siyaseti yönlendirme çabasına girişmiştir. Toplum tarafından kilisenin bu girişimleri İkinci Polonya Cumhuriyeti (1918-1944) esnasında sahip olduğu ayrıcalıklı konumunu tekrar geri getirme çabası olarak algılanmış ve birçok kaynakta kilise uzun süreli uykusundan uyanmış bir "uyuyan güzel" olarak yansıtılmıştır. (Mazurkiewicz, 2001:286)

Katolik Kilisesi yeni kurulan demokratik düzende özellikle seçimlerde gerçekleştirdiği müdahaleleri ile kendisinden devamlı olarak söz ettirmiştir. Seçimlerin birçoğunda kendisine destek vereceğini düşündüğü partilerin kampanyalarının düzenlenmesine yardım etmiş, adeta organizatör görevini üstlenmiştir. Kilisenin sahip olduğu binalar toplantı mekanları olarak kullanılmış, adayların çıkarılması ve imzaların toplanmasında rahiplerin doğrudan müdahaleleri olmuş ve Pazar ayinleri inananlara nasıl/kime oy verilmesi gerektiği ile ilgili konuşmaların yoğunlaştığı toplantılar halini almıştır. (Bayır, 2013:87) 1989 parlamento seçimlerinde Dayanışma (Solidarność) hareketine destek vererek seçimleri kazanmasını sağlamış, 1991 parlamento seçimlerinde her ne kadar dini kurallar gereği yalnızca kilise kurumlarının kullanılmasına müsaade edilse de, yeni kurulan "Katolik Seçim Hareketi (KAW)" partisinin isminin içerisinde "Katolik" ifadesini kullanmasına izin vermiş (Grabowska'dan aktaran Lisicka, 2002:204), sonuç olarak da kilisenin açıkça destek verdiği partiler parlamentodaki koltukların önemli bir kısmına sahip olmuşlardır. Yine 1990 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kilise kurumsal olarak yaptığı açıklamalarda Katolik değerlere saygı gösteren adaya oy verilmesi gerektiğini belirtmiş ve Lech Wałęsa'nın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesini sağlamıştır. Kilisenin Wałęsa'ya açıkça destek verdiğinin kanıtı ise, Wałęsa'nın en çok destek aldığı bölgelerin, Polonya geneli birey başına düşen ortalama görev yapan rahip sayısının yüksek

olduğu bölgeler olmasıdır. (Dudek, 1997:127) 1995 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de özellikle komünist yönetim içerisinde üst kademe uygulamalara katılmış, bu görüşleri destekleyen adaylara oy verilmemesi ve yalnızca ahlakî – evanjelik değerleri benimseyen adaylara oy verilmesi gerektiğini belirtmiş (Anderson, 2009), Kwaśniewski'ye değil Wałęsa'ya oy verilmesini üstü kapalı bir şekilde ima etmiştir. Zaten 1995 seçimleri öncesinde CBOS (1995:2) tarafından yapılan anket çalışmasında da Polonyalıları kilisenin seçimleri doğrudan etkilemeye çalışıp çalışmadığı ile ilgili ne düşündükleri sorulduğunda, %84'ü gibi büyük bir oranının etkilemeye çalıştığını, yalnızca %9'unun etkilemeye çalışmadığını düşündüğü görülmüştür.

Katolik Kilisesi her ne kadar siyasî iktidar üzerinde kontrol sahibi olmaya çalışsa da başarılı olamadığı bazı dönemler de olmuştur. Örneğin 1993 parlamento seçimlerinde sağ partilerin geniş bir yelpazeye dağılması sebebiyle oylar parçalanmış ve kiliseyi destekleyen/kilisenin desteklediği partilerin birçoğu parlamentoda tek bir koltuk sahibi dahi olamamıştır. 1993 seçimlerinde başarı kazandığını söyleyebileceğimiz tek sağ kanat partisi UD (Unia Demokratyczna – Demokratik Birlik) olmuştur. UD bu başarısını büyük oranda 1989 – 1993 yılları arasında aşırıya kaçmayan söylemleri sayesinde elde etmiştir. Bu nedenle de kilise, o döneme kadar izlemiş olduğu “radikal Hristiyan” stratejisini değiştirmek zorunda kalarak “ılımlı Hristiyan” stratejisini takip etmeye başlamış ve sahip olduğu siyasî ajandayı uygulamaya devam etmeye çabalamıştır. Yani 1989 sonrası dönemde kilise yaşadığı başarısızlıklar neticesinde demoralize olarak kendi alanına çekilmeyi tercih etmemiş, ılımlı bir politika ile de olsa çıkarlarını takip etmeye, etkin olmaya çabalamaya devam etmiştir. Bu stratejisi neticesinde de 1997 seçimlerinde otuzdan fazla irili ufaklı sağ kanat siyasî partinin ve Katolik Kilisesi'ne bağlı aktivitelerini sürdüren birçok toplumsal kuruluşun bir araya gelerek “Dayanışma Seçim Hareketi (AWS)” adlı çatı siyasî parti oluşturulmasını ve bu partinin parlamento içerisinde büyük bir güç sahibi olmasını sağlamıştır.

Katolik Kilisesi'nin 1993 ile 1997 yılları arasında özellikle ılımlı bir politika takip etmesini temel olarak iki sebebe bağlamak mümkündür. İlk olarak, sağ partilerin birleşerek bir çatı parti oluşturması nedeniyle çok daha geniş bir program yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu da Katolik üyeleri ortak yapı içerisinde daha ılımlı politika izlemek zorunda bırakmıştır. İkinci olarak ise, kilisenin seçimlere müdahaleleri önceki süreçlerin aksine daha dolaylı yollardan olmuş ve halkın pek fazla tepkisinin çekilmemesine çaba gösterilmiştir. (Kilp, 2002:41)

Katolik Kilisesi hiyerarşisi, 1989 sonrası dönemde kilisenin kurumsal olarak siyasî süreçlere müdahil olma gereksinimi hissetmesine sebep olarak Polonya sivil toplumunun tam olarak kendisini bulup fonksiyonlarını yerine getirememesini ön plana çıkarmıştır. Onlara göre, her ne kadar 1989 sonrası kurulan demokratik düzende Katolik Hristiyanlığı temsil eden birçok sivil toplum örgütü kurulmuş olsa da, bu kuruluşların organize olma noktasındaki zayıflığı neticesinde kilise defalarca onların yerini almak zorunda kalmıştır. Bu nedenle de Katolik Kilisesi'nin komünist yönetim esnasında kurum olarak Polonya toplumunun genelini temsil ettiği ve sivil toplumun eksikliğini gidermeye çalıştığı belirtilirken, 1989 sonrası kurulan yeni sistem içerisinde kilisenin kurumsal olarak içerisinde yer almayan Katolik

sivil bireylerin temsili adına bu fonksiyonunu devam ettirmek zorunda kaldığını savunmuştur. (Mazurkiewicz, 2001:290)

Katolik Kilisesi'nin 1989 sonrası dönemde Polonya siyasetinde kendisine etki alanı oluşturmayı başarabilmesinin arkasında dört temel sebep bulunmaktadır. Bunlardan ilki tarihî süreç içerisinde işgalcilere ve komünistlere karşı yapılan savaşta Katolik Kilisesi'nin insanların temsilinde ulusal çapta tek meşru kurum olarak oynadığı rol, ikincisi ülkenin yeni sistemi içerisinde organize olmayı başarabilmiş nadir kurumlardan birisi olması ve siyasî karakterler ile daha az resmiyete bürünmüş ilişkileri, üçüncüsü sol kanat siyasetçilerin yeni dönemde sağ kanata göre zayıf kalması, dördüncüsü siyasilerin ve özellikle sol kanat parti temsilcilerinin oyları kaybetme korkusu sebebiyle Katolik Kilisesi ile çatışmaya girmekten çekinmesidir. Bu sebeplerden dolayı kilise tarafından korkutulan bütün siyasiler, kendilerinin iyi birer Katolik birey olduğunu ispatlama çabası içerisinde girmiş ve diğer bir ifade ile Papa'dan daha Papacı bir hale bürünmüşlerdir. Ülke içerisinde en büyük grup olarak düşündükleri Katoliklerin desteğini kaybetmemek adına Katolik Kilisesi'nin taleplerine boyun eğmişler ve toplum ile siyaset üzerinde etkisini sürdürmesine büyük ölçüde ön ayak olmuşlardır. Farklı bir ifade ile bu süreçte sağ kesim partiler kilisenin desteğini daha fazla elde etmeye çalışırken, sol kesim partiler kilise tarafından kınanmamaya çabalamıştır. (Heinen & Portet, 2009) Bu nedenle de Katolik Kilisesi'nin Polonya siyaseti içerisinde doğrudan büyük güç sahibi bir aktör olmadığını söylemek yanlış olmamakta, ancak aynı zamanda iktidarlar üzerinde sahip olduğu etkiyi göz ardı etmemek gerekmektedir. Oldukça büyük bir çoğunluğun kendisini Katolik olarak tanımladığı bir ülke içerisinde herhangi bir siyasetçinin bunu hesaba katmadan hareket etmesi hiçbir zaman mümkün olmamıştır.

Kısaca, kilise kürsüsü Katolik Kilisesi hiyerarşisi için siyasî kavgaanın yaşanabileceği ve hatta yaşanması gereken bir yer olarak görülmüş, sonuç olarak da seçimlere ve siyasi arenaya her defasında doğrudan müdahil olma girişimlerinde bulunmuştur. (Lisicka, 2002:205) Siyasi arenada kilisenin konumu ile savaşmak isteyen her türlü birey ve kurum da kendisini yel değirmeni ile savaşır bir vaziyette bulmuştur. (Gdula, 2010:73)

1989 yılında gerçekleşen siyasi dönüşüm sonrasında Katolik Kilisesi'nin siyasi süreçlere müdahil olma isteği ve seçim kampanyalarında bilfiil yer alması belirli derecede Polonyalılar tarafından kabul görmüştür. Çünkü insanlar gerçekleşen seçimleri komünist yönetim ile onun 1989 sonrası sürece olan uzantılarına karşı rekabet ve onlara karşı girilmiş bir savaş olarak görmüştür. Ancak her ne kadar toplum ilk yıllarda kilise aktivitelerini kabul etmiş olsa da sonraki süreçte siyasete olan müdahalesinin kaybolacağını düşünmüş ve kilisenin bu müdahale girişimlerine ses çıkarmamıştır. (Lisicka, 2002:204) Örneğin 1990 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde komünizmin yeni yıkılması ve toplum içerisinde yönetim değişikliğine gitme arzusunun baskın olması nedeniyle ruhban sınıfı tarafından Wałęsa'ya verilen destek toplum tarafından anlayışla karşılanmış ve büyük oranda da destek verilmiştir. (Dudek, 1997:127) Ancak kısa bir süre sonra bu şekildeki bir varsayımın oldukça yanlış olduğu anlaşılmıştır. Her ne kadar seçimlerde Polonya Piskoposluğu resmi olarak belirli bir adaya oy verilmesi yönünde bir açıklamada bulunmamış olsa da,

her seçimde ya Katolik öğretiyi destekleyen adaylara oy verilmesi ya da eski komünist hükümet içerisinde görev almış veya bu düşünceleri paylaşan adaylara oy verilmemesi gerektiği yönünde bildirimler yayımlamıştır. Çoğu açıklamanın içinde doğrudan isim bulunmamasına rağmen halk tarafından kim için söylendiğinin anlaşılması zor olmamıştır. Her ne kadar teorik olarak Katolik Kilisesi'nin kurumsal çapta desteklediği bir aday olmasa da, rahipler yerel çapta açıklamalar ile devamlı olarak halkı yönlendirme çabası içerisinde girmiş ve bunda da çoğunlukla başarılı olmuşlardır.

B. Kilise'nin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi

Katolik Kilisesi'nin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi büyük oranda siyasi arenada sahip olduğu gücünün ve etki alanının bir uzantısı şeklinde olmuştur. Bu başlık altında, kilisenin Polonyalı bireylerin yaşamına etki etme girişimleri kürtaj sorunu ve devlet okullarında din ile cinsellik eğitimi örnekleri temelinde incelenmeye çalışılacaktır.

1989 yılında gerçekleşen siyasi değişimden sonra Polonya'da kürtaja çok ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Ülkedeki kürtaj konusundaki kısıtlamalar Katolik Kilisesi'nin toplumsal hayata sıklıkla müdahale etme ve söz sahibi olma çabalarının en bariz görülebileceği örneklerden bir tanesidir. 1989 yılında temelleri atılıp, 1993 yılında kabul edilen ve halk arasında Kürtaj Kanunu olarak da adlandırılan hukukî düzenlemeden sonra Avrupa'da kürtaj hususunda en katı kuralları uygulayan ülke olarak Polonya göz önüne çıkmıştır. Bu tarz bir kısıtlama ile Avrupa'da ancak yine kilisenin etkin varlığı ile tanınan Malta ve İrlanda gibi ülkelerde karşılaşmak mümkündür. (Chelstowska, Druciarek, Kucharczyk & Nizyńska, 2013:73) Çünkü Katolik öğretiye bakıldığında fetüsün anne karnında oluşmaya başladığı andan itibaren yaşam niteliği taşıdığı için korunması gerekmekte ve hiçbir şekilde bu hamileliğin sonlandırılması uygun görülmemektedir.

Katolik Kilisesi tarihî süreçte elde etmiş olduğu prestiji ve demokratik düzene geçilmesinden sonra kazanmış olduğu gücü bu dönemde ilk olarak kürtaj ile diğer dini nitelikli konuların üzerindeki kontrolünü güçlendirmek adına kullanmıştır. Ayrıca kürtaja karşı vermiş olduğu mücadeleyi, 1795 yılında Polonya topraklarının üç büyük devlet tarafından (Avusturya, Rusya, Prusya) bölünmesi sonrasında işgalci kuvvetlere ve 1955 yılından itibaren başlayan komünist düzene karşı bulunmuş olduğu savaşa benzetmiştir. (Özcan, 2012:237) Bunun yanında kürtaj meselesi çok sık bir şekilde ulusal devamlılık ve vatanseverlik kaygıları ile zihinlere sokulmaya çalışılmıştır. (Kulczycki, 1995:487) Kilisenin özellikle kürtaj hususundaki düzenlemeleri değiş-tirme arzusunun arkasında aslen komünist hükümet tarafından uygulanan politikaların bertaraf edilmesi yatmaktadır. Çünkü komünist yönetim tarafından, Katoliklik ile tarihsel olarak iç içe geçmiş vaziyetteki Polonya geleneksel aile yapısı yıkılmadan komünist aile yapısının inşa edilmesinin mümkün olmadığı görülmüş ve bu nedenle geleneksel aile yapısının yıkılması amacıyla kürtaj düzenlemeleri başta olmak üzere birçok tedbir uygulanmıştır. Kilise 1989 sonrası Polonya'da gerçekleşen tartışmaların sınırlarını belirlemede oldukça başarılı olmuş, bu tartışmaların içerisinde kullanılan "anne rahmindeki yaşam" kavramının hukukî bir terim olarak kullanılmasını ve sos-

yal hayatta kullanılan “kadın” ve “fetüs” kavramlarının yerini “anne” ve “çocuk” gibi daha geleneksel ifadelerle bırakmasını sağlamıştır.

Polonya'da kürtaj serbestisi halkın tepkisini çekmemek adına aniden değil, ön adım niteliğindeki kısıtlamalar sonrası kaldırılmıştır. Kilise bu süreçte değişimi zamana yayarak gerçekleştirmek istemiş ve buna “küçük adım politikası” adı verilmiştir. Bu doğrultuda atılan ilk adım 1991 yılında “Doktor Etiği Kodeksi (DEK)”ın kabul edilmesi olmuştur. Kilise hiyerarşisinin baskılarına dayanamayan Tabipler Odası tarafından az bir çoğunluk ile kabul edilmiş olan DEK, doktorlara belirli şartlar dışında kürtaj operasyonu gerçekleştirmeyi bir anlamda yasaklamıştır. DEK her ne kadar Anayasa Mahkemesi tarafından yalnızca tavsiye niteliğindeki etik normların düzenlendiği bir belge olarak kabul edilse de, doktorların bu hükümlere saygı göstermediği durumlarda Tabipler Odasına harekete geçme yetkisi tanımaktadır. (Chelstowska vd., 2013:80) Doktorlar her ne kadar bu hükümleri istemese de, karşılaşacakları yaptırımlardan kaçınmak adına bu etik normlarına saygı göstermek zorunda kalmıştır. Ayrıca Kodeks'in içerisinde bulunan vicdan hükümleri bölümü özellikle dikkat çekmektedir. Bu hükümler, kürtaj talebiyle gelen bayanlara yürürlükte bulunan kanunlara göre uygun görülüp izin verilse dahi vicdanına ve dini görüşlerine uygun olmadığı mazeretiyle bu kürtajı reddedebilme hakkını doktorlara tanımıştır. Bu sebeplerden ötürü doktorlar özellikle kürtaj konusunda üzerlerinde baskı hissetmiş ve operasyon gerçekleştirmeye çekinmişlerdir.

Kürtaj konusundaki kısıtlayıcı nitelikteki yasal düzenlemenin nihai hali, halk arasındaki memnuniyetsizlikler göz ardı edilerek Parlamento'da 1993 yılında kabul edilmiş ve kısa bir süre içerisinde Senato'da onaylanmıştır. Polonyalılar bu düzenlemenin mecliste görüşülmesinden önce referanduma sunulmasını talep etmiş ve 1,3 milyon kişiden imza toplanmıştır. Kanun taslağının oluşması sürecinde Polonyalılar arasında 1992 yılında yapılan anketin sonuçları da kanunun en azından kabul edilen son şekli ile geçmesinin pek muhtemel olmadığını göstermiştir. Bu araştırmada Polonyalı yetişkinlerin %75'inin kürtaj ile ilgili yasal durumun belirlenmesi noktasında referanduma gidilmesi gerektiğini savunduğu görülmüştür. (Kulczycki, 1995:482)

1993 Kürtaj Kanunu ile birlikte kürtaj yalnızca üç istisnai durum haricinde tamamen sınırlandırılmıştır. Yani kürtaja ancak hamilelik annenin yaşamını veya sağlığını ciddi derecede tehlikeye sokmuş ise, hamilelik tecavüz veya ensest ilişki sonucu meydana gelmişse ve fetüs geri dönülemez bir biçimde zarar görmüş ise izin verilmesi öngörülmüştür. (Byrnes & Katzenstein, 2006:131) Katolik Kilisesi bu düzenlemenin kabul edilmesi ile birlikte son adımı da başarı ile gerçekleştirmiş, her ne kadar baştan itibaren kürtajın tamamen yasaklanmasını talep etmiş ve tamamen yasaklanmaması nedeniyle memnuniyetsizliğini dile getirmiş olsa da amacına büyük bir ölçüde ulaşmıştır. Resmi kayıtlar incelendiğinde de, 1988 yılında 105.333 olan kürtaj sayısı, 1993 yılında 777 gibi oldukça küçük bir rakama düştüğü görülmektedir. (Wosicki, Ziğba, 2007:36)

Kilise 1989 sonrası süreçte yalnızca kürtaj konusunda değil, bunun yanında devlet okullarındaki din eğitimi dersi konusunda da savaş vermiş ve bu savaşında büyük derecede başarıya ulaşmıştır. Kilisenin devlet okullarına din eğitimi dersinin getirilmesi ile ilgili üç temel motivasyonu olmuştur. Bunlardan birincisi sos-

yalist rejimin yanlış (dinî hayattan dışlayan) uygulamalarından zedelenmiş dinî/millî değerlerin telafi edilmesi (Köylü, 2014:182), ikincisi Polonya tarihinin Katolik Kilisesi'nin sahip olduğu tarih ile bir olduğu varsayılarak gençlerin gerçek anlamda tarihi ile kültürünü öğrenmesinin sağlanması (Zagrodzki, 2011) ve üçüncüsü de kiliselerde düzenlenen ritüellere katılım oranlarının az olması nedeni ile kilisenin din eğitimi okullara, öğrencilerin bulunduğu yere getirilmesidir.

Din eğitiminin getirilmesi için de kürtajda olduğu gibi “küçük adım politikası” izlenilmiş ve ilk olarak 1990 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yazılı bir talimatname yayımlamaya zorlanmıştır. Bu talimatname kamuoyunun herhangi bir görüşü alınmadan ve değerlendirilmesine izin verilmeden hazırlanmış, okulların başlangıç tarihinden bir ay sonra ani bir şekilde yürürlüğe konulmuş ve tam olarak anlaşılması güç birçok husus içermesi sebebiyle Bakanlık tekrar açıklayıcı bir bildiri yayınlamak zorunda kalmıştır. Kilise bu süreçte sahip olduğu çıkarlarını topluma bir anlamda dayatmış, muhalif görüşlere ve eleştirilere kulağını kapatmıştır. (Davie, 2005:107) Talimatnamelerin amacı aslen meclis tarafından çıkarılan kanunların uygulanabilirliğini artırmak adına açıklamalar yapmak olmasına rağmen, bu talimatname mevcut kanunlara aykırı nitelikteki ifadeler içermiş, Anayasa'ya göre yalnızca kanun ile düzenlenmesi gereken hususlar düzenlenmiş ve meclisin yetkisi gasp edilmiştir. Din eğitimi okullara, diğer bir ifade ile “arka kapıdan” sokulmuştur. (Burdziej, 2005:169) Talimatnamenin yayınlanmasından sonra Anayasa Mahkemesi, Anayasa ve kanunlara hem prosedür hem de içerik açısından aykırılık içermesi nedeniyle yapılan itirazları reddetmiş ve bu da din eğitiminin devlet okullarındaki varlığını destekleyenlerin elini güçlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin kararının verdiği cesaret ile kanun çalışmaları yapılmaya başlanılmış ve bir yıl sonra “Eğitim Kanunu” çıkarılmıştır. Kabul edilen bu kanun ile birlikte de devlet okullarının zorunlu eğitim seviyesindeki bütün sınıflarına din eğitimi sağlama mecburiyeti getirilmiştir. (Zielińska, 2013:275)

Devlet okullarındaki dersler ile ilgili olarak kilisenin değiştirmeye çalıştığı diğer bir husus ise cinsellik eğitimi olmuştur. Katolik öğretilere göre cinsellik eğitiminin yeri ailedir ve ebeveynlerin kendi inançlarına göre çocuklarını eğitime hakkı elinden alınmamalıdır. Dolayısıyla da devlet okullarında verilebilecek her türlü cinsellik eğitimi kilise için Katolik öğretilere tehdit olarak görülmüştür. (Heinen & Portet, 2009:27) Bu nedenle 1989 sonrası dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'nın cinsellikle ilgili konuları gençler arasında cinsel deneyim yaşının gittikçe düşmesi, istenmeyen hamileliklerin fazlaşması gibi sebeplerle devlet okullarındaki müfredata sokma çabaları Katolik Kilisesi tarafından sıkı bir muhalefet ile karşılaşmış ve bu eğitimin yalnızca aileye bırakılması için çabalanmıştır. 1993 yılında kabul edilen Kürtaj Kanunu her ne kadar cinsellik eğitimi ile ilgili hükümler içeriyor olsa da, birçok okulda müfredata dahi dahil edilmemiştir. Dahil edilen okullarda ise genellikle kiliseye yakın görüşlü olan öğretmenler tarafından aile yaşamı ve evliliğin kutsallığı gibi muhafazakar görüşler yansıtılmış ve müfredatın amacının uzağında kalınmıştır. (Miller, 1997:80) Kilise bu sebeplerle muhalefetinde büyük ölçüde başarıya ulaşmış, netice olarak da cinsellik eğitimi uzun bir süre devlet okullarına girememiştir. (Ramet, 2014:25) Ancak her ne kadar kilise tarafından cinsellik eğitiminin devlet okullarına girmesi istenmemiş olsa da, halkın görüşleri bu konuda tam zıt yönde olmuştur. 1998 yılında CBOS tarafından

yapılan ankette Polonyalıların %77'sinin cinsellik ile ilgili olarak okullarda gençlere bilgi aktarılması gerektiğini düşündüğü görülmüştür. Yani kilise farklı bir konuda daha halkın iradesini göz ardı ederek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, otoritesinin sarsılmasının ön ayaklarından bir tanesini oluşturmuştur. Ayrıca cinsellik eğitimi ile ilgili dikkat çeken diğer bir husus da, kilisenin din eğitimini devlet okullarına getirmeye çabalayarak ailelerin kendi inançlarına göre çocuklarını eğitime hakkını ellerinden almaya çalışırken, cinsellik eğitimi konusunda şiddetle ailelerin bu hakkının olduğunu savunmuş olmasıdır. Kilise bu tür girişimlerinin neticesinde de özellikle 2004 yılından itibaren kurumsal itibarını ve sahip olduğu gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır.

2. 2004 VE SONRASI: KATOLİK KİLİSESİ'NİN GÜCÜNÜN AŞINMA SÜRECİ

Kilise her ne kadar gerçekleşen devrimsel siyasî değişim sonrası halk tarafından büyük bir destek almış olsa da belirli bir süre sonra Polonyalıların arasında kilisenin yeni sistem içerisindeki konumu ile ilgili olarak soru işaretleri oluşmaya başlamıştır. Halk bu süreç boyunca kilisenin sahip olduğu gücü ve mevcut hükümetler üzerinde etkisini artırarak kendisine ayrıcalıklı yer edinmeye mi çabalayacağı, uzun bir aradan sonra rahat bir ortamda aktivitelerini gerçekleştirme olanağı yakalaması ile birlikte sahip olduğu dinî yükümlülükleri ile yetinerek evanjelik misyonuna mı odaklanacağı yoksa direkt olarak devletin karakteri ile ilgili olarak değişime gidilmesine mi çaba göstereceği konusunda emin olmaya çalışmıştır. Burada devletin karakteri ifadesi ile, devletin dine olan yaklaşımı ve devlet işleri ile dinin birbirinden ayrılması kastedilmektedir. (Lisicka, 2002:199) Ancak kilise bu yeni dönemde komünizm sürecindeki asıl müttefiki olan sivil toplum ile sahip olduğu bağlantıları devam ettirerek, asıl görev alanı olan evanjelik misyonunu sürdürmek yerine, birincil ilişkilerini devlet hiyerarşisi ile kurmaktan kendisini alamamıştır. (Anderson, 2009:91) 1989 sonrası dönemde kurulan yeni sistem içerisinde evanjelik misyonlarını yerine getirmek için kendi alanına çekilmek yerine siyasî ve toplumsal yaşamda aktif olmayı tercih etmiş ve birçok durumda toplumun görüşlerini ihmal ederek hükümete sahip olduğu siyasî ajanda ile kurumsal çıkarlarını adeta dayatmıştır. Sonuç olarak da belirli bir süre sonra kilisenin davranışları Polonyalıların arasında rahatsızlık yaratmaya başlamış ve kiliseye kendi alanına çekilmesi için yapılan taleplerde büyük bir artış gözlemlenmiştir. Bu süreçte halk içerisinde 1989 öncesi dönemde sahip olunan "Kızıl Düşman"ın yerine, bu defa da "Kara Düşman"ın mı aldığı korkusu yaşanmaya başlamıştır.⁴

A. Katolik Kilisesi'nin Gücünü Azalmasında Rol Oynayan İç Faktörler a. Kilise Faaliyetlerinin Finansmanı

Polonya Katolik Kilisesi'nin ve varlığını sürdüren diğer dinî grupların faaliyetleri her ne kadar teorik olarak inananların vermiş olduğu paralar ile sağlandığı

4 Burada "kızıl düşman" ifadesi ile uzun yıllar boyunca Polonya topraklarını işgal altında tutan Sovyetler Birliği, "kara düşman" ifadesi ile rahiplerin giyinmiş oldukları kıyafet benzeştirilerek "Katolik Kilisesi" anlatılmaya çalışılmıştır.

belirtiliyor olsa da, devlet tarafından hem direkt hem de dolaylı yoldan finansal katkıları yapılmaktadır.

Devletin din hizmetleri konusunda sağladığı fonların en büyük payını belirli bir süreye kadar kilise fonu oluşturmuştur. (Roguska, 2012) Kilise fonu 1950 yılında kurulmuş ve 2014 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu fon, kilisenin o yıllarda sahip olduğu ve komünist yönetim tarafından el konulan taşınmazlarına karşılık, tazminat niteliğindeki bir ödeme türü olarak yürürlüğe girmiştir. Kilise fonu ile kilise ve diğer dinî grupların hayır, eğitim ve öğretim aktiviteleri, tarihî eser niteliğindeki kutsal mekânların korunması ve bakımı, ruhban sınıfının sağlık ve sosyal sigorta ödemelerinin yapılması öngörülmüştür. (Kucharczyk, 2013) Ancak yaşanan tartışmalar neticesinde 2013 yılının başında hükümet tarafından kilise fonu iptal edilmiş ve bunun yerine vatandaşların ödemiş olduğu gelir vergilerinin %0,5'inin 2014 yılının başından itibaren mensup oldukları dini gruba aktarılması öngörülmüştür. Hükümet ayrıca 2014 – 2016 yılları arasında kiliseye bu fonun kaldırılmasından doğabilecek her türlü zararların karşılanacağı garantisini vermiştir. (Roguska, 2013) Ancak yeni kurulan bu sistem birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki her gelir vergisi ödeyen vatandaşın hangi mezhebe mensup olduğu yönünde bildirimde bulunmamasıdır. Bildirimde bulunan vatandaşların sayıca çok az olmasının en temel sebebi ise bu konuda bilgi sahibi olmamalarıdır. Böyle bir ödemenin varlığından dahi haberleri olmadığı için, kiliseye gelir vergilerinin belirli bir kısmının aktarıldığını duymak insanlarda şaşırtıcı bir etki yaratmaktadır. Bu tür bildirim yapılmadığı durumlarda Sosyal Güvenlik Kurumu (ZUS) otomatik olarak tercih yapma yoluna gitmiş ve sonuç olarak da haksız bir dağılım söz konusu olmuştur. (Roguska, 2012) İkinci olarak da bazı mezheplerin fazla üyesi bulunmadığından kendilerine aktivitelerini gerçekleştirmek için finansal kaynak yaratmakta güçlük çekmiş ve haksız rekabet yaratmıştır.

Ayrıca kiliseye aktarılacak olan oran ile ilgili yaşanan tartışmalarda her ne kadar gelir vergilerinin %0,3'ü olarak tartışmaya başlanmış olsa da, müzakere esnasında kilise %1 oranında direnmiş ve neticede ortası bulunarak aktarılacak olan vergi payı %0,5 oranına yükselmiştir. Ancak kilisenin bu daha fazla oran elde etmeye yönelik yaklaşımı sonucunda halkın arasındaki kabul de doğru orantılı olarak azalmıştır. Tartışmaların başında vatandaşların %57'si bu tür çözüme olumlu bakarken, kilise ile yapılan pazarlıklar neticesinde oranın artırılması sonucu kabul oranının %51'e düştüğü görülmüştür. (Roguska, 2013)

Kilise fonu ve gelir vergisinden aktarılan finansman dışında dolaylı yollardan yapılan maddi destek de bulunmaktadır. Kilisenin ödemekten muaf olduğu vergi skalası göz önüne alındığında neredeyse hiç vergi ödemediği sonucuna varmak mümkündür. Bu vergi muafiyetinden ilkinin meşru bir şekilde harcaması şartıyla kilisenin ekonomik faaliyetlerinden elde ettiği gelirleri, ikincisini sahip olduğu taşınır ve taşınmaz mallar, üçüncüsünü kilisenin hayır işlerinde kullanacağını beyan ettiği ve bu amaçla ithal ettiği alet ve edevat oluşturmaktadır. (Rynkowski, 2008:261) Yine kilise; veraset ve intikal vergisinden, noter ve temyiz ücreti dışındaki mahkeme masraflarından, damga vergisinden, hukuki kişiler tarafından satılan malların vergisinden muaf tutulmuştur. Ancak bu muafiyet bazı durumlarda kilise

görevlileri tarafından farklı amaçlar için de kullanılmıştır. Örneğin rahiplerin yurtdışından gümrük vergisinden muaf tutularak getirmiş oldukları otomobilleri ülke içerisinde satarak kendilerine gelir kaynağı oluşturdukları görülmüştür. (Özcan, 2012:242)

Bunların yanında kilisenin finansmanı konusunda tartışma yaratan ve halkın kiliseye olan güvenini önemli derecede sarsan mal varlığı komisyonu hususu bulunmaktadır. 1989'da kabul edilen kanun ile kilisenin elinden alınan mal varlıklarının geri iadesi garanti altına alınmıştır. Ancak bu süreç bağımsız bir mahkemede takip edilmek yerine bir komisyon kurularak yürütülmeye çalışılmış, iade sürecinin bu şekilde başlaması neticesinde de halk arasında şüpheler oluşmaya başlamıştır.

Kurulan komisyonun çalışma sistemindeki sıkıntılara bakılacak olursa, ilk olarak komisyonun çalışmalarının hiçbir şekilde temyize tâbi ol(durul)maması dikkat çekmektedir. Sol parti mensubu iki milletvekili 1996 yılında her ne kadar geri iade sürecinin daha şeffaf olması adına mahkemeye gidilmesi için teklifte bulunsa da parlamento tarafından bu teklif geri çevrilmiştir. İkinci olarak komisyon içerisinde kalifiye sahibi olmayan personel çalıştırılmış ve yapılan hataların hiçbirisi sorgulanmamıştır. Örneğin Gazeta Wyborcza gazetesinin yazarı olan Martin Pietraszewski yayınlamış olduğu raporunda komisyon üyelerinin 57 olayın kayıtlarını ve dokümanlarını kaybettiğini, bu nedenle de komisyon tarafından manastırlara her ne kadar önceden ödeme yapıldığı biliniyor olsa da kağıt üzerinde kanıtlanamıyor olmasından dolayı 66 milyon zloty fazladan ödeme yapılmış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kaybedilmemiş olan evrakların içerisinde de komisyon; yapılan görüşme tarihleri, metodoloji, malın tahmini değeri gibi temel bilgilerin çoğunluğunda eksik ve yanlış veri girişinde bulunmuştur. (Ramet, 2014:35-36) Üçüncü olarak, komisyon tarafından yürütülen davaların birçoğuna olayların yaşandığı süreçte birincil tanık konumunda olan memurlar davet dahi edilmemişler ve olayların gerçek yüzü saklanılmaya çalışılmıştır. Örneğin Katolik Kilisesi her ne kadar fazla göstermek adına 155 bin hektar alanına el konulduğunu iddia etse de, devlet arşivlerinden bunun sonraki süreçte 89 bin hektar olduğu anlaşılmıştır. Zaten kilise mal varlığının çoğunun kayıtlarını farklı bireysel şahıslara aktararak komünist hükümet tarafından bu malların el konulmasının önüne geçmeyi başarmıştır. Dördüncü olarak, birçok taşınmazın değeri olması gerekenden çok daha düşük miktarda gösterilmiş ve kilise tarafından bu ücretler üzerinde alınmıştır. Örneğin Świerklaniec'de bulunan arazinin metre karesini yerel idare 30 zloty gibi bir ücretten satarken, komisyon tarafından bu araziler 2,1 zloty değerinde hesaplanarak kiliseye verilmiştir. (Kraško v.d., 2011:45-46) Beşinci olarak, bazı bölgelerde geri iadeye konu olan taşınmazı kimin alacağını rahipler belirlemiş ve bu şekilde kendilerine pay almışlar, davalarda kendisini savunması için görevlendirilen avukatlara da pastadan pay verilmiş ve ileriki süreçlerde bu mallar hem rahipler hem de avukatlar tarafından büyük kârlar elde edilerek satılmıştır. Kilise bu süreçte kaybettiği malların çok daha fazlasını geri aldığına dair yapılan eleştirilere, geri almış olduğu mal varlığının maksimum derecede tahrip edildiği gerçeğinin gözden kaçırıldığını ve bu malları tekrar kullanılabilir hale getirmek için dört kat daha fazla para harcamak zorunda kaldığını belirttiği bir cevap vermiştir.

Ayrıca komisyonun ismi her ne kadar yolsuzluklarla geçiyor olsa da, başa gelen sağ veya sol kanat herhangi bir hükümet tarafından sorgulanma gereksinimi hissedilmemiştir. Sağ kanat partiler kilisenin desteği için sesini çıkarmamış, sol kanat partilerin liderleri ise Katolik Kilisesi ile sahip olduğu ilişkiyi iyi bir seviyede tutabilmek ve karşı propagandanın önüne geçebilmek için çabalamışlardır.

Sonuç olarak kilisenin sahip olduğu doğrudan/dolaylı fonlarına ve yaşanan yolsuzluklara rağmen halen yeterli derecede maddi imkana sahip olmadığını iddia etmesi halk nezdinde de desteğin düşmesine sebebiyet vermiştir.

b. Kilise içi Pedofili İddiaları

1980'li yılların başından itibaren Katolik rahiplerle ilgili olarak hem kız hem oğlan çocuklarını içine alan geniş bir cinsel istismar ve pedofili iddiası ortaya çıkmıştır. Her ne kadar birçok durumda rahiplerin bu faaliyetlerde bulunduğu kesinlik kazanmış olsa da, genellikle soruşturmalar sonuçsuz kalmış ve baskılar sebebiyle yalnızca hükmün geriye bırakılması kararı verilmiştir. Konunun en ilginç tarafı ise, çocuklara cinsel istismarda bulunması nedeniyle hakkında soruşturma açılan ve ceza kararı verilen rahipler tekrar görev yerlerine gönderilmiş, çocukların bulunduğu ortamlarda görevlerini yapmaya devam etmişlerdir. (Ramet, 2014:38-39)

Bu konuda örnek teşkil edecek bir olay 2002 yılında Tylawa kasabasında gerçekleşmiştir. Uzun süre bu yerde görev yapan rahip iki nesil boyunca kız çocuklarına cinsel taciz ve suiistimallerde bulunmuştur. Her ne kadar çok sayıda kız çocuğuna ve mevcut durumda yetişkin durumunda olan kadınlara cinsel istismarlarda bulunsa da, korkmaları nedeniyle yalnızca altı bayan rahibin yaptıklarını doğrulama cesareti göstermiştir. Ancak mahkeme yaşanan olaylar için ertelenmiş iki yıl hapis cezası vermekle yetinmiş ve rahip bir üst kademeye yükselmesiye kadar iki yıl daha aynı bölgede görevine devam etmiş ve 2013 yılına kadar Polonya Piskoposluğunda yönetici kadrosunda görevine devam etmiştir. (Overbeek, 2013) Ayrıca bir rahibin diğer rahibi koruduğu kilise içi bir dayanışma olması nedeniyle de genellikle sonuç elde edilmeden iddiaların peşi bırakılmış ve pedofili olaylarına karışan rahipler çocukların bulunduğu ortamlarda tekrar görevlerine devam etmişlerdir. (Ostolski, 2010)

Bu tarz olayların Katolik Kilisesi içerisinde yaşanmasına açıklama getirilmek istenirse bunu üç farklı sebebe dayandırmak mümkündür. İlk olarak rahiplerin halkın gözünde sahip oldukları kutsal konum insanların gereğinden fazla onlara güvenmelerine sebebiyet vermiş ve çocuklar rahip tarafından bu tarz bir davranışa maruz kaldıklarını beyan etme cesareti gösterecekleri dahi çoğunlukla inandırıcı bulunmamışlardır. Ayrıca rahiplerin sahip olduğu bu kutsal konum çocukların daha itaatkar olmalarına sebebiyet vermiş ve çoğunlukla ses çıkarmaktan korkmuşlardır. Bazı örneklerde rahipler çocukları yaşadıklarını anlatmaları durumunda anne ve babalarının cehenneme gideceği şeklinde kandırmak yoluyla susturmaya çalışmışlardır. İkinci olarak, rahip ve rahibelerin sahip oldukları bekaret yemini kuralı nedeniyle rahiplerin ilgileri farklı alanlara kaymış ve bunun neticesinde de elleri altında bulunan, sözlerini dinlemeye çok daha yatkın olan ve çoğu durumda üçüncü kimselerin öğrenmesinin zor olduğu kız veya erkek çocuklara yönelmiş-

lerdir. Üçüncü olarak, Papa’nın vermiş olduğu pasif destek nedeniyle rahipler gerçekleştirilmiş oldukları cinsel istismarlardan çekinmek yerine bu tür faaliyetlerde bulunmaya devam etmişlerdir. Polonya asıllı Papa II. John Paul birçok durumda bilgi sahibi olmasına rağmen soruşturmasını engellemiş ve yirmi altı yıllık Papalık süreci boyunca sayısız cinsel istismar olayının üzerini örtmüştür.

Kilise içerisinde yaşanan bu olayların halk tarafından öğrenilmesi kilisenin Polonyalılar nezdindeki güvenilirliğini ve itibarını büyük ölçüde sarsmıştır. Katolik Polonyalılar için Katolik Kilisesi her ne kadar en başta güvenilir bir kurum konumunda olsa da, son yıllarda bu güvenilirlik büyük ölçüde gerilemiş ve birçok kurumun gerisinde kalmıştır.

c. Ruhban Sınıfının Komünist Gizli Servisi ile İşbirliği

Polonyalıların işgalci kuvvetlere karşı uzun yıllar boyunca beraberce savaş yürüttüğü Katolik Kilisesi içerisinde görev yapan rahiplerin ve piskoposların komünist gizli servisi (SB – Szłużba Bezpieczeństwa) ile işbirliğinde bulunarak bilgi sızdırdığı ve bu şekilde kendilerine menfaat sağladığı yönünde yaşanan tartışmalar ve bu iddiaların büyük oranda kanıtlanması Polonya Katolik Kilisesi’nin itibarını düşüren etmenlerden diğer bir tanesi olmuştur.

Polonya Ekümenik Konseyi, Papa II. John Paul’un ölümünden sonra bu bilgilerin gün yüzüne çıkmasının ardından 2006 yılının Mart ayında komünist dönemde görev yapan ruhban sınıfının en az yüzde onluk bir kısmının gizli servise bilgi sağladığını kabul ettiği bir bildiri yayımlamış ve özürlerini bildirmiştir. Dönemin Kraków Başpiskoposu olan Stanisław Dziwisz inananlar ile özellikle ruhban sınıfının yapmış olduğu işbirliği neticesinde mağdur olan bireylerin bu olaylar nedeniyle kiliseyi terk etmemesini rica etmiş ve Katolik Kilisesi’nin gerektiğinde kurumsal arşiv kayıtlarını açmaya her daim hazır olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte Dziwisz işbirliği faaliyetlerinin araştırılması için bir komisyon görevlendirmiş ve bu komisyon işbirliği vakalarının yanında ayrıca gizli servis tarafından suçsuz konumda olan ruhban sınıfı üyelerinin dosyalarına bilgi sızdırdığını belirten hileli belgeler yerleştirildiğini keşfetmiştir. (Ramet, 2014:30)

Bu konuda örnek bir olay 2006 yılında Varşova Başpiskoposu Józef Glemp’in emekli olmasından sonra yerine Płock Başpiskoposluğu yapan Stanisław Wielgus’un getirilmesi ile yaşanmıştır. Wielgus “Gazeta Polska” gazetesinin “Büyükşehirin Sırlı Tarihi” başlıklı makalesinde uzun yıllar boyunca komünist servise “Adam” gizli kodu ile hizmet etmekle suçlanmıştır. Gazeta Polska’nın editörü Tomasz Sakiewicz de Wielgus’un komünist dönemde gizli servisin en önemli işbirlikçilerinden bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Wielgus’un Varşova Başpiskoposu olarak atanmasına oldukça az bir süre kala “Rzeczpospolita” gazetesinde, kilisenin işbirliği faaliyetlerini de araştırma alanına sokan Milli Hatıra Enstitüsü’nün (IPN – Instytut Pamięci Narodowej) dokümanlarından fragmanlara yer vermiş ve Wielgus’un işbirliğinde bulunduğu iddialarının temelsiz olmadığını belirtmiştir. Bu sebeplerden dolayı Wielgus resmi olarak atanmasına saatler kala kendisini bu görevden çekilmek zorunda hissetmiş ve Varşova Başpiskoposluğuna atanamamıştır. (Sowiński, 2013)

Yaşanan bu tartışmalar neticesinde kilisenin sahip olduğu etkinlik ve prestij sarstıya uğramış ve halk nezdinde kurumsal güvenilirliği büyük oranda sorgulanır hale gelmiştir. Katolik Kilisesi hiyerarşisi de bu iddialara karşılık kurumsal olarak işbirliği yapılmadığı ve dönemin şartları gereğince bazı rahiplerin bu tarz faaliyetlerde bulunmak zorunda bırakıldığı şeklinde cevap vermiştir. Ancak her hâlükârda, halkın uzun yıllar boyunca kendisinden kurtulmak için canla başla savaş verdiği bir işgalci ile kendi cephesinde yer alan ve sırt sırta mücadele etmiş olduğu ruhban sınıfının işbirliği yapması insanların kilise kurumuna olan güvenini doğal olarak büyük ölçüde azaltmıştır.

B. Avrupa Birliği ve Sekülerleşme Dalgası

Polonya Katolik Kilisesi için 1989'da gerçekleşen siyasi değişim ile birlikte ancak kurtulabildiği komünist yönetim politikalarından sonra en ciddi anlamda meydana okuma Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmesi olmuştur. Birliğe katılmak o dönem şartlarında Polonya için Batı Avrupa devletleri ile aradaki gelişmişlik farkını kapatmak adına fırsat olarak görülmüştür. Ancak bu entegrasyon aynı zamanda Avrupa'nın kültürel, siyasi ve özellikle de dinî değerlerine de açık olmak anlamına gelmiştir.

Batı Avrupa devletlerinin Hristiyan medeniyeti kimliğini terk etmesinden sonra Polonya'nın 2004 yılında Avrupa Birliği'ne girişi, Hristiyan Polonyalılar ve aynı zamanda Avrupalılar için kafa karıştırıcı bir durum ortaya çıkarmıştır. İşin ilginç yanı ise, Polonya Katolikliğinin komünist yönetim altındaki sıra dışı uyanışı ile Batı Avrupa medeniyetindeki şiddetle ilerleyen sekülerleşme sürecinin aynı zamana denk gelmesi olmuştur. (Casanova, 2006:24) Bu süreçte Polonya Katolik Kilisesi, Avrupa'nın dini değerlerden uzak yaşam tarzının Polonyalıların yaşamlarının üzerinde de etkili olacağı yönünde kaygılara sahip olmuştur. Kilise toplum üzerindeki etkiyi yitirme ihtimalini dahi hiçbir koşul altında kabul etmek istememiştir. Ancak Batı medeniyetine yaklaştıkça bu risk kendisini çok daha fazla göstermeye başlamıştır. Kiliseye göre Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan sekülerleşme süreci doğrultusunda Polonya'da da din bireysel alana itilmeye ve Tanrı "Kilise gettosu"⁵ içerisine kapatılmaya çalışılmıştır. (Mazurkiewicz, 2001:68) Avrupa içerisinde dinin etkisini kaybetmesi, kilisenin sahip olduğu gücü yitirmesi, dinin özelleştirilerek insanların yalnızca özel hayatları ile sınırlandırılmaya çalışılması ve "İsa'ya evet ancak kiliseye hayır" görüşünün yaygın bir hal alması Katolik Kilisesi hiyerarşisi için oldukça endişe verici olmuştur.

Ancak burada bir hususun altını çizmekte fayda vardır. Polonya kesiminde Avrupa Birliği ile gerçekleşen entegrasyon süreci nasıl endişe ile karşılandıysa, aynı anda seküler Batı devletlerinde de, yıllar boyunca toplumsal ve siyasi yaşamdan çıkararak yalnızca kilise sınırları içerisine kapatmaya uğraştıkları din faktörünün,

5 Getto ifadesi burada biraz daha açılması gereken bir kavramdır. Almanların Polonya'da Yahudileri ve aydınları zorla belirli bir bölgede toplayarak ölüme mahkum ettiği bölgelere getto adı verilmiştir. Burada getto ifadesi ile Batıda yaşanan sekülerleşme sürecinin zorla kiliseyi toplumsal yaşamın dışına itmeye çalıştığı ve yaşama alanının elinden alınarak istenilmeyen ufak bir bölgede ölüme mahkum edildiği belirtilmek istenmiştir

kendisini ulusların Mesih’i olarak görme eğiliminde olan Polonya’nın Avrupa Birliği’ne girmesi ile birlikte tekrar etki alanı oluşturacağı korkusu oluşmaya başlamıştır. Bu sebeple de uzun bir süre her iki kesim de tedbirli bir şekilde birbirlerine yaklaşılmaya çalışmışlardır. Ancak mevcut durumda Polonya Katolik Kilisesi’nin Mesih anlayışının Avrupa’daki yansımından ziyade, Avrupa’daki sekülerleşme sürecinin Polonya’daki yansımaları çok daha rahat görülebilmektedir.

Polonya Katolik Kilisesi’nin sahip olduğu Avrupalıfobi, Polonya’da da kendisini er ya da geç gösterecek olan ve toplumlar için ne kadar modernleşirse, o kadar çok sekülerleşir iddiasını ortaya atan “Klasik Sekülerleşme Teorisi” nin (Ertit, 2014:65) yansımaları nedeniyle haklı görülebilir. Siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak Avrupa standartlarını yakalama bağlamında Avrupa Birliği entegrasyonunun amaçlarından birinin modernleşme olduğu göz önüne alındığında, modernleşme ile birlikte gelen sekülerleşme akımının Polonya’ya da en nihayetinde ulaşacağını ve Polonya’nın dini sıra dışılığını ortadan kaldıracığını öngörmek hem kilise hem Polonyalılar için zor olmamıştır. Kaldı ki, Polonya’nın normal ve sıra dışı olmayan bir Avrupa ülkesi konumuna gelme süreci her şeyden önce Avrupa taraftarlarının amaçlarından bir tanesi olmuştur.

Avrupa entegrasyonunun getirmiş olduğu diğer tehditlerden bir tanesi de, maddî değerlerin yerini manevî değerlerin alması, cinselliğin her zamankinden çok daha fazla ön plana çıkması ve kabul edilemez konumda olan eşcinsel ilişkilerinin yaygınlaşması olmuştur. Katolik Kilisesi her ne kadar bu süreçte kendisine insanların sahip olduğu libidonun sınırlandırılması ve ilahî kanunların devam ettirilmesini görev olarak edinmiş olsa da, Polonya’da da bu tür akımların yayılmasının önüne geçememiştir. Örneğin son dönemde her ne kadar İrlanda koyu Katolik kimliği ile tanınmış olsa da, eşcinsel evlilikler yasal bir konum almıştır. Polonya’da da bu tür girişimler olmakla birlikte, bu konuda ilerleme kaydedildiğine dair en önemli örneklerden bir tanesi, homoseksüel kimliği ile tanınan Robert Biedroń’un 2011 ile 2014 yılları arasında milletvekili ve 2014 yılında Şupaska şehrinin belediye başkanı olarak seçilmesi olarak gösterilebilir.

2009 yılında Polonyalılar arasında yapılan bir araştırma sonucu da Avrupa’nın dini yönden üye ülkelerde nasıl algılandığını göstermektedir. Ankete katılan Polonyalıların %59’u Avrupa Birliği’ne katılmanın dindarlığı zayıflattığı yönünde görüş bildirdiği görülürken, %28’inin artırdığını ve %7’sinin de herhangi bir etkisinin olmadığını belirttiği görülmüştür. (Roguska’dan aktaran Mariański, 2013:298)

Sonuç

Polonya Katolik Kilisesi 1989 sonrası ilk dönem olarak tabir edebileceğimiz 2004 yılına kadar olan süreçte toplum ve siyaset üzerinde hakimiyet kurmayı kendisine ilke edinmiş ve amacına da büyük ölçüde ulaşmayı başarmıştır. Bu süreçte kilisenin etki alanı oluşturabilmesini sağlayan en önemli etken olarak dinin komünizmin ve komünist yönetimin ablukası altından kurtularak özgürlüğe kavuşması göze çarpmaktadır. Bunun yanında Polonya’nın Prusya, Avusturya-Macaristan ve Rusya devletleri tarafından 1795 yılında üç parçaya bölünmesinden itibaren 1918 yılına kadar süren 123 yıllık esaret ve vatansızlık yılları boyunca Katolikliğin ulusu

bir arada tutma noktasındaki sağlamış olduğu destek sayesinde Polonyalılığın bir anlamda Katoliklik ile eşdeğer sayılması ve halk ile kilisenin 1944 yılından itibaren komünist yönetime karşı beraberce verdikleri mücadeleden başarı ile çıkması da 1989 yılı sonrası dönemde kilisenin etki alanı oluşturmasına katkı sağlayan diğer etmenler olmuştur.

Ayrıca kilisenin halk üzerinde etki sahibi olabilmelerini sağlayan bir diğer faktörü “Şok Doktrini” ne başvurarak açıklamak mümkündür. Naomi Klein’in ortaya koymuş olduğu “Şok Doktrini” ne göre, bu doktrine uygun şokların uluslara uygulanmasının ardından toplum bir grup veya topluluk tarafından onların çıkarları doğrultusunda sil baştan yeniden düzenlenebilmektedir. Polonya’daki durumu bu doktrin çerçevesinde değerlendirdiğimizde, karşımıza 1989 yılında gerçekleşen siyasî rejim değişikliği çıkmaktadır. Bu aralıkta Polonya komünist sistemden kapitalist düzene geçiş süreci yaşamış ve bu da doğal olarak güç vakumu ortaya çıkarmıştır. Geçiş sürecinden doğan bu boşluktan da değişim sonrasında en iyi organize olmuş kurum olan Katolik Kilisesi faydalanmış ve sistemi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme çabasına girişmiştir. Bu girişiminde de belirli bir süre boyunca başarılı olmuş ancak güç vakumunun oluşturduğu boşluk zamanla ortadan kalktıkça, kilisenin de etki alanı daralmaya başlamıştır.

Kilisenin etki alanının sınırlanmaya başladığı süreç, öncesinde gerçekleşen olayları dahil edebileceğimiz hazırlık safhasını katmazsak, asıl manada 2004 yılında gerçekleşen Avrupa Birliği entegrasyon süreci ile başlamış ve halk nezdindeki saygınlığı bu esnada farklı iç ve dış sebeplerden ötürü yitirmeye başlamıştır. Etki alanı ve saygınlığını yitirmesinde temel olarak kilisenin finansmanı konusundaki halkın memnuniyetsizliği, kilise içerisindeki pedofili iddiaları, rahiplerin komünist gizli servisi ile olan gizli bağlantıları gibi iç sebepler ve Avrupa Birliği’ne giriş anından itibaren daha da ivme kazanan sekülerleşme süreci etkili olmuştur. Ayrıca Katolik Kilisesi siyasete olan direkt etkisini azaltmayı hiçbir süreçte başaramaması ve oyunu demokratik kurallara göre oynama kapasitesini gösterememesi nedeniyle, 1989 öncesi dönemde halk arasında en güvenilir kurum olarak yer almasına rağmen, 1989 sonrası dönemde ve özellikle de 2004 yılından günümüze kadar olan süreçte birçok kurumun arkasında kalarak güvenilirliğini büyük ölçüde yitirmiştir.

Son olarak özetlemek gerekirse, Polonya Katolik Kilisesi özgürlüğe kavuştuğu ilk yıllarında toplum ve siyaset üzerinde etki sahibi olmayı başarmış ancak belirli bir süre sonra kilisenin müdahale politikalarında aşırıcılık olduğunu fark eden toplum kilisenin kendi alanına çekilmesinin daha faydalı olacağına kanaat getirmiş ve bunu taleplerine yansıtmıştır. Bu süreç özellikle sekülerleşme dalgası ile birleştiğinde kilisenin gücü gitgide azalmaya başlamış ve öğretilerinin çoğunluğu halk arasında uygulama alanı bulamamıştır. Kilisenin karşıt olduğu cinselliğin toplumun en alt tabakalarına kadar inmesi, eşcinsel ilişkilerin kendisine toplum içerisinde daha fazla yer edinebilmesi bu zayıflamayı gösteren en iyi örneklerdir.

Kaynakça

- Anderson, J. (2009). Din ve demokratikleşme: Polonya ve Rusya deneyimlerinden alınan dersler. G. Elçik (Editör), *Din ve demokrasi*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği, s. 85-98.
- Bayır, Ö. E. (2013). *Polonya dış politikasında atlantikçilik avrupacılık ikilemi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Burdziej, S. (2005). Religion and politics: religious values in the Polish public square since 1989. *Religion, State & Society*, 33(2), 165-174.
- Byrnes, T. A., & Katzenstein, P. J. (2006). *Religion in an expanding europe*. New York: Cambridge University Press.
- CBOS. (1995). *Wybory prezydenckie a opinia Episkopatu Polski*. Warszawa: Centrum Badańnia Opinii Społecznej.
- CBOS. (1998). *Opinie o potrzebie wychowania seksualnego w szkołach..* Warszawa: Centrum Badańnia Opinii Społecznej.
- Davie, G. (2005). *Modern Avrupa'da Din*. (Çev. A. Demirci) İstanbul: Küre Yayınları.
- Dudek, A. (1997). *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989-1995. Zarys historii politycznej Polski*. Kraków: Wydawnictwo GEO.
- Ertit, V. (2014). *Sekülerleşme dinden uzaklaşmanın hikayesi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Gdula, M. (2010). Kohabitacja i Sojusz. Polityka i Kościół. A. Ostolski (editör). *Kościół, Państwo i Polityka Płci*. Warszawa: Heinrich Boll Stiftung, s. 66-74.
- Heinen, J., & Portet, S. (2009). *Religion, politics and gender quality in Poland*. United Nations Research Institute for Social Development . Berlin: Heinrich Böll Stiftung.
- Karboński, A. (1994). *The National Council for Soviet and East European research*. Los Angeles: University of California.
- Kilp, A. (2002). *Religion enters politics: the process of politicization of religious issues in four post-communist countries*. Yüksek Lisans Tezi, Department of Political Science, University of Tartu, Tartu.
- Köylü, M. (2014). Polonya'da din-devlet ilişkisi ve din eğitimi. M. Köylü, & İ. Turan (Editörler). *Karşılaştırmalı Din Eğitimi* (s. 171-190). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kraško, P., Durczok, K., Wiśniewska, K., Nęcek, R., Mrozek, A., & Król, B. (2011). *Bitwa o kościół*. Kraków: Wydawnictwo Salwator.
- Kucharczyk, J. (2013). *Opinie polaków na temat wybranych aspektów relacji państwo-kościół w przestrzeni publicznej*. Polska: Instytut Spraw Publicznych.
- Kulczycki, A. (1995). Abortion policy in Postcommunist Europe: the conflict in Poland. *Population and Develepmnt Review*, 21(3), s. 471-505.
- Lisicka, H. (2002). Rola Kościoła Katolickiego w systemie politycznym Rzeczypospolitej Polskiej. A. Antoszewski içinde, *Demokratyzacja w III Rzeczypospolitej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 199-215.
- Mariański, J. (2013). *Kościół Katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mazurkiewicz, P. (2001). *Kościół i Demokracja*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

- Miller, S. S. (1997). Religion and politics in Poland: the abortion issue. *Canadian Slavonic Papers*, XXXIX(Mart - Haziran), s. 63-86.
- Nash, J. (2000). *National political influence and the Catholic Church*. Honors Project, Illinois Wesleyan University, Political Science Department.
- Ostolski, A. (2010). Nasi okupanci 2.0, czyli jak zdobyć milczącą większość. A. Ostolski (Dü.) içinde, *Kościół, państwo i polityka płci*. Warszawa: Heinrich Böll Stiftung, s. 172-183.
- Overbeek, E. (2013). *Lękajcie się ofiary pedofilii w kościele polskim mówią*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
- Özcan, S. A. (2012). *Rusya ve Polonya'da din, kimlik, siyaset*. Ankara: Küre Yayınları.
- Ramet, S. P. (2014). The Catholic Church in post-communist Poland: polarization, privatization, and decline in influence. S. P. Ramet (Editör), *Religion and politics in post-socialist central and southeastern Europe-Challenges since 1989*. London: Palgrave Macmillan, s. 25-52.
- Roguska, B. (2012). *Opinie o finansowaniu kościoła*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Roguska, B. (2013). *Czy Polacy skorzystają z odpisu podatkowego na kościół*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Rynkowski, M. (2008). Polonya. A. Köse, & T. Küçükcan (Editörler), *Avrupa Birliği ülkelerinde din ve devlet ilişkisi*. İstanbul: İsam Yayınları, s. 253-273.
- Sowiński, S. (2013). *Obecność Kościoła Katolickiego w sferze publicznej. Demokratycznego Państwa Prawa. Przykład Współczesnej Polski*. Warszawa: Instytut Politologii Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Wosicki, P., Zięba, A. (2007). Polska droga do prawnej ochrony dziecka nienarodzonego. *Służba Życiu*, nr 2, s. 36.
- Zagrodzki, W. (2011). *Lekcja religii w szkole nie będzie katechezą*. Web: <http://www.katolik.pl/lekcja-religii-w-szkole-nie-bedzie-katecheza,23245,416,cz.html> adresinden 14 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.
- Zielińska, K. (2013). Religious education in Poland. D. Davis, & E. Mirashnikova (Editörler), *The routledge international handbook of religious education*. London: Routledge, s. 273-280.